

Monok István

Beythe István (1532–1612) Sopront Németújvárra cserélte – A mecénás Batthyány Boldizsár (†1590)

Mi különbözteti meg a mecénást a tudomány- és kultúrapolitikustól? Vélhetően az a tény, hogy a mecénás a saját jövedelmét költi, ajánlja fel a tudományos és kulturális intézményrendszer gyarapítására, fenntartására, illetve az alkotó értelmiség tevékenységét támogatandó. A kultúrapolitikus tehát nem mecénás, a mecénás azonban egyben a tudomány- és kultúrapolitika alakítója is. A tudományok és a kultúra támogatása alapvetően állami feladat. A 16. században az államot a király jelentette, a királyi udvar volt az a minta, amelynek viszonyulása az értelmiségi alkotó tevékenységhez, illetve a kultúra, a kultusz intézményeihez iránymutatást jelentett a korszak mecénásainak. A Magyar Királyságban azonban a 16. század második felétől nem élt király, a királyi udvar helyszínei – főképpen Prága, Bécs és a Habsburg örökös tartományok központjai – voltak az igazodási pontok azok számára, akik az országban nem létező királyi udvar szerepkörét magukra vállalták: a főnemesek és a főpapok. Igazodási pontnak számított hosszú ideig a hagyomány, a – dicső – múlt, alapvetően Hunyadi Mátyás királyi udvartartása Budán,¹ de a Jagelló-kor királyi és főképpen főpapi udvarai is.²

A Batthyány család tagjai közül Batthyány Boldizsár (1452–1520) 1475-től vált Mátyás udvarának tagjává,³ és jóllehet a Jagelló-korban távolabb került az udvartól, jelentős befolyással, vagyonnal és öntudatos tekintéllyel bírt. Műveltségéről nem tudunk sokat, a szlavóniai és Zágráb megyei ferences rendházakkal való kapcsolatára is csak gazdasági jellegű iratokat említ a szakirodalom. Második felesége, Nagylucsei Ilona⁴ olyan családból származott, amelyre már az első vonatkozó említés is „litteratus”-t említ,⁵ s amelynek több tagja is ismert udvartartásának kulturáltságáról. Boldizsár fia, Batthyány Ferenc (1497–1566) feleségének levelezése meggyőz bennünket arról, hogy a családban a tudásnak – olvasás, írás, lelkiség, orvoslás, jog, história – a 16. században is tekintélye volt.⁶ Svetkovics Katalin Habsburg Mária királynő udvarhölgye volt,⁷ vagyis a kulturált udvari

¹ *Mátyás király öröksége, Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század)* 2008.

² MIKÓ 2009; NEUMANN, C. TÓTH, PÁLOSFALVI 2019, 11–73.

³ KOLTAI 2012, 32–34.

⁴ RÁCZ 2006, 33.

⁵ DARÓCZY 1938, 82–83; Vö. még MIKÓ 2000, 121–139.

⁶ TERBE 2010.

⁷ *Mary of Hungary, The Queen and Her Court 1521–1531* 2005, 83; RÉTHELYI 2007, 1202.

élettel – hasonlóan férjéhez – a budai Jagelló–Habsburg-udvarban ismerkedett meg. Batthyány Ferenc és felesége gondoskodott annak a Batthyány Kristófnak (†1570) a karrierjéről is, aki a családban harmadik Boldizsár édesapja volt, és akinek a felesége – biztosan nem véletlen a házastárs kiválasztása – az említett Svetkovics Katalin húga, Erzsébet lett.⁸ Batthyány Ferenc szerezte meg a családnak a németújvári, a rohonci és a szalónaki uradalmakat is. A Batthyány család történetére vonatkozó gazdag szakirodalom számos darabja kiemeli, hogy a török előrenyomulásával a szlavóniai birtokok jövedelmétől elestek, és tudjuk azt is, hogy az ottani ferences rendházak – amelyek támogatójukat tudták Batthyány Kristóf (†1570) személyében – megszűnésével (Remetinec, Moslavina, Ivanić) a család németújvári udvarába kerültek értékes könyvek is.⁹ A család nem csupán az ottani szerzetes közösségeket támogatta, hiszen tudjuk, hogy Batthyány Ferenc (1497–1566) az ágostonosok németújvári közösségén kívül még akkor is kitartott azok körmendi rendháza mellett, amikor ő maga már protestáns irányultságú lelkészeket látott vendégül, beszerezte Philipp Melanchthon műveit, amelyeket unokaöccse protestáns nevelői olvastattak a gyermek III. Boldizsárral.¹⁰

Batthyány III. Boldizsár (†1590) többféle udvari kultúrát ismert meg abban az időszakban, amikor felkészült pályájára. Zágrábi iskola, Bécs, császári udvar, Németújvár, Graz, Párizs (François de Guise herceg mellett), Amboise, Orléans, majd újra Bécs, I. Miksa magyar és cseh király környezete.¹¹ Korabeli forrásokat idézve Koltai András is kiemeli Boldizsár udvarkritikus szemléletét. Jóllehet ő maga is udvart alakító, több tekintetben alapító volt. Felelősséggel vállalt részt abban a szerepben, amelyet a magyar arisztokrácia a budai királyi udvar hiánya miatt vállalni kényszerült. Nem volt egyedül, és egy újfajta, szellemiségében konfesszionálisan összetett, sok tekintetben protestáns kultúrát alakítottak ki ezekben az udvarokban,¹² olyat, amely kultúra főbb jellemzőit leírva Péter Katalin jutott arra következtetésre, hogy a Batthyány Boldizsár halála körüli évekre, vagyis a 16. század végére, a magyar művelődésben határozott teret nyert a magyar nyelv használata, a nyelv irodalmi nyelvvé válása, és a kultúra világiasodó tendenciái megerősödtek.¹³ Ebben a folyamatban jellemezzük Boldizsár mecénatúrájának néhány elemét.

A művelődés és a műveltség megteremthetőségének egyik záloga az udvar intézményszerű működtetése. Ehhez első sorban jól megválasztott – ma úgy mondanánk – humán erőforrásra van szükség. A familiárisok kiválasztásában egy főúrnak, így Batthyány Boldizsárnak sem volt jelentős mozgástere, hiszen a birtokain élő köznemes családokat nem ő választotta. Rájuk első sorban persze nem a kulturális

⁸ KOLTAI 2012, 40–43.

⁹ *Bewahrte Geistigkeit und Kulturerbe von drei Nationen, Die Historische Bibliothek des Fraziskanerklosters in Güssing* 2021, 52–53, 64.

¹⁰ MAGYAR 1976, 91–92; KOLTAI 2012, 52.

¹¹ Vázlatszerűen, gazdag hivatkozásokkal: KOLTAI 2002, 44–48.

¹² HORVÁTH 1953, 1957; *Kék vér, fekete tinta* 2005.

¹³ PÉTER 1984, 80–102; ugyanez PÉTER 1995, 77–97, 238–243.

értékek teremtésében számított, hanem a birtokok védelmében. Közülük kerültek ki a gazdálkodást felügyelő, irányító személyek is, akik már szerepet játszhattak az udvar anyagi kultúrájának alakításában. Ők voltak azok is, akik Grazba, Bécsbe, Velencébe is utazhattak egyes ritka alkalmakkor nagyobb vásárlások intézésére. Az udvar szellemi arculatának kialakításában azonban az udvari értelmiség megválasztása volt jelentős befolyással. Sokan latolgatták már, hogy a Batthyány család melyik tagja, milyen mértékben orientálódott a protestáns gondolkodás felé, melyik milyen vallásúnak mondható. Kiemelik sokan azt is, hogy a 17. század elejéig egyértelműen nem tudnánk állítani, hogy valaki valamelyik konfesszió követője. A szakirodalmi hagyományt jól foglalja össze Koltai András,¹⁴ magam azt hiszem, hogy Boldizsár haláláig biztosan nem állítható senkiről, hogy ezt és ezt a hitvallás előírásait követte következetesen. A güssingi önkormányzat épületében tartott *Stadtbücher* első kötetének alapos tanulmányozásával – az 1590-es évek vallási vitáinak a városi testületek szintjéig eljutó ügyei mentén – a felekezeti szétválási folyamat történetéhez értékes adalékokat nyerhetünk. A familiárisok és az udvartartó viszonyáról, az udvari élet színtereiről a németújvári protestáns udvari iskola egy ismert diákja, Wathay Ferenc (1569–1609 után) életregényének olvasásával alkothatunk képet magunknak.¹⁵

A mecénatúra egy másik szegmense az udvari értelmiségi szereplők kiválasztása, tevékenységük támogatása. Az udvar „kultuszminisztere” mindig az udvari pap, vagy lelkész. Batthyányi Boldizsár (†1590) Beythe Istvánban (1532–1612) találta meg ezt a személyt,¹⁶ aki 1576-ban érkezett Németújvárra. Előtte a Bánffyaknál Alsólindván, a Nádasdyaknál Sárváron szolgált, illetve a városi kulturális közegről is képet alkothatott magának soproni lelkészkedése idején. Az ő munkássága a Batthyány-udvar szellemi környezete és lehetőségei nélkül nem bomlott volna ki olyan formában, ahogy azt ma leírhatjuk. Nem pusztán lelkészként és teológusként nyilvánulhatott meg, hanem bátorítás nélkül nem válhatott volna aktív egyházszerzővé – az ő tevékenységének is köszönhető a lutheránus és a helvét hitvallású egyházkerületek külön-külön történő megszervezése –, és egy nemzetközi hírű tudós munkatársává. Hiszen Batthyány Boldizsár udvarának szellemi környezetét nem egyszerűen a főúr levelező partnereinek¹⁷ időszakonkénti felbukkanása alakította, hanem Carolus Clusius (1526–1609) hosszabb itt időzése¹⁸ is 1573 és 1587 között több alkalommal. A források és így a szakirodalom is hallgat arról, hogy voltak-e „symposion”-ok Boldizsár udvarában. Ugyanakkor az udvari iskola könyvtárának megmaradt darabjaiban lévő könyvbejegyzések alátámasztják azt az állítást, hogy több tudós járt személyesen az udvarban,

¹⁴ KOLTAI 2012, 51–57.

¹⁵ SOBOR Antal, 1980.

¹⁶ FABÓ 1866; ALLODIATORIUS 1961, 180–182; ZVARA 2013, 15–40.

¹⁷ BOBORY 2019.

¹⁸ *Festschrift anlässlich der 400jährigen Wiederkehr der wissenschaftlichen Tätigkeit von Carolus Clusius (Charles de l'Escluse) im pannonischen Raum* 1973; BOBORY 2004, Nr. 10. 94–110; BOBORY 2005, 923–944; BOBORY 2009.

és nehezen képzelhető el, hogy ilyen alkalmakkor nem alakult ki beszélgetés akár tudományos témákról is az asztal körül.¹⁹

A mecénás azonban alapvetően a saját, vagy családja nevét szeretné „aere perennius” fenntartani. Ezért általában intézményeket támogat. Batthyány Boldizsár támogatta az alakuló protestáns egyházat, kialakított egy udvari iskolát, és az udvari tudomány és kultúra szolgálatára meghívott vándor könyvnyomdászt is. Az iskola szervezéséről, működéséről, illetve diákjairól sajnos keveset tudunk, a fennmaradt könyvtár kötetei azonban sok mindent elárulnak az oktatott tananyag-ról, a tanárok – főként a Beythék – felkészültségéről.²⁰ A nyomda és az ahhoz kötődő könyvkötészet²¹ – kialakításának felkarolása természetesen csak eszköz volt az egyház és az iskola ügyeinek felkarolásában, továbbá az udvari tudományos tevékenység inspirálásában.

Batthyány III. Boldizsár haláláig 17 olyan nyomtatványt ismerünk, amelyek Németújvárt jelentek meg. Ezek közül kettő német, hét latin és nyolc magyar nyelvű. Ha a megjelent munkák tartalom szerinti eloszlását tekintjük, akkor jól látható két dolog. Az egyik az, hogy a Batthyány-udvar a nyomdászon kívül más, az Habsburg örökös tartományokból vagy más területekről érkező protestáns exulánst is befogadott, illetve ezeket – akárcsak a származási területeken maradtakat – támogatta könyvek megjelentetésével. Maga Johannes Manlius (Hans Mannel, Janez Mandelc, 1530?–1605) is ilyen területről, Laibachból (Ljubljana) érkezett,²² és az ottani protestáns törekvéseket a Magyar Királyságban – így Németújváron – kiadott könyveivel is támogatta. Kapcsolatai persze nem csupán az egykori Karintiára, Krajnára, hanem Stájerországra is kiterjedtek. Ezért is jelent meg egy latin evangélikus vers Krisztus életéről, amelyet Radkersburg város tanácsosainak ajánlott.²³ Ismert egy kis lakodalmi verseket tartalmazó nyomtatvány is, amelyet egy laibachi esküvő alkalmával adott ki 1583-ban.²⁴ Az egyik vers szerzője az ismert német humanista, Philippus Nikodemus Frischlinus (1547–1590), aki tübingeni tanársága után 1582 és 1585 között Laibachban volt a német iskola rektora. Kalandos élete innen Strassburgba, Wittenbergbe, majd Braunsbergbe és Marburgba vezette, hogy aztán Bad Urachban, a szlovén protestáns nyomda városkájában érje a halál. A németújvári iskola számára jól hasznosítható, a görög nyelv tanításának módszertani és gyakorlati kérdéseivel foglalkoztató művét Manlius is kiadta – Betyhe István inspirálására – a tanulók

¹⁹ Ld. például Istvánffy Miklós történetírót, akitől Beythe István kapott ajándékba egy könyvet (MONOK, Ötvös 2011, 371–374), illetve fennmaradt olyan is, amelyet Batthyány Boldizsár ajándékozott a historikusnak (PAJKOSSY 1983, 225–242, 40. jegyzet; MONOK 2011, 217).

²⁰ MONOK 2020, 131–180.

²¹ BORSA 1972, 301–321; ugyanez, BORSA 2000, 99–113; DULAR 2002, 68–71; KOHNLE 2011, 217–226.

²² BORSA, 1979, 63–69; ugyanez magyarul BORSA 1996, 346–349.

²³ RMNy 571.

²⁴ RMNy 533. Laibach neve ma: Ljubljana (SLO).

épülésére.²⁵ Frischlinus vélhetően nem járt Németújváron,²⁶ ahogy nem tudunk arról sem, hogy a hesseni születésű Jeremias Homberger (1529–1595) megfordult-e itt. Homberger életútja nem kevésbé volt mozgalmas, mint Frischlinusé. Marburgi tanulmányai után a Majna melletti Frankfurtban lett a latin iskola rektora. Eközben a közeli Waldeck udvarában lelkész (ezért is jelenhetett meg Németújváron Anna von Waldeck [†1571] egy evangélikus tanítása az ő ajánlásával²⁷). Homberger életének nagy küzdelmeit grazi meghívása (1574) indította el. Evangélikus első pap lett, majd – miután elhatárolta magát fiatalabb kori flaciánus kijelentéseitől –, 1574-ben püspöknek nevezték ki. 1585-ban kellett véglegesen elhagynia Stájerországot, közben azonban Laibachban is dolgozott, Jurij Dalmatin (1547–1589) Újszövetség fordításában konzulense volt a szlovén reformátornak. Dalmatinnak a műveit korábban Manlius adta ki Laibachban, így nem kizárt, hogy a nyomdász és a lutheránus püspök személyesen is ismerték egymást. Homberger mindenesetre sikeres szerzőnek mondható Németújváron. Elsőként egy evangélikus gyónásértelmező kötetecskét jelentettek meg tőle 1582-ben III. Boldizsár fiának, Ferencnek ajánlva.²⁸ Bibliamagyarázatait és kisebb teológiai írásait 1583-ban vehették kézbe a Batthyány-udvar értelmiségi olvasói (grazi személyiségeknek ajánlva),²⁹ majd egy teológiai kézikönyv következett a soproni tanácsosoknak dedikáltan 1584-ben.³⁰ Ha ehhez hozzávesszük, hogy az említett Anna von Waldecktől származó szöveget is Homberger ajánlólevelével adta ki Manlius, valóban nem túlzás házi szerzőnek állítani. Aláhúznám azonban azt a tényt, hogy ezek a könyvek a főúr, Batthyány Boldizsár támogatása nélkül nem jelenhettek volna meg, ami azt is jelenti, hogy a magára maradt, üldözött protestáns közösségeket tudatosan karolta fel.

Az egyház és az iskola használatára jelent meg Frankovics Gergely (†1599), élete végén soproni orvos és botanikus lutheránus valláserkölcsei tanítása, orvosi tanácsokkal együtt (1583) magyarul,³¹ bár nyilvánvalóan a település polgárai is örülhettek ennek. Csakúgy, mint a magyar³² és német³³ nyelvű kalendáriumoknak is. Frankovics, amennyiben személyesen is ellátogatott könyve kiadása helyszínére – ez alappal feltehető –, találkozhatott Carolus Clusiusszal, akinek a *Stirpium nomenclator Pannonicus* című műve ugyancsak 1583-ban került ki Manlius sajtójából. Nem kell regényírói fantázia ahhoz, hogy elképzeljünk egy vacsorát, amelynek asztalánál Frankovics, Beythe István és Clusius beszélget az udvar

²⁵ RMNy 555.

²⁶ KECSKEMÉTI 2005, 93–110; KECSKEMÉTI 2007, 252–278.

²⁷ RMNy 634.

²⁸ RMNy 518.

²⁹ RMNy 534.

³⁰ RMNy 556.

³¹ RMNy 432.

³² RMNy 535, 557.

³³ RMNy 537.

tagjai előtt a nagy vállalkozásról, a Pannóniában honos növények tudományos feltérképezéséről.

Az említettek mellett a Batthyány Boldizsár mecénatúrájával működő Manlius nyomdának öt magyar nyelvű terméke volt. Valamennyi szerzője Beythe István volt. Egy evangélikus katekizmus, az ehhez tartozó agenda, és három kötet egyházi beszéd (*postilla*).³⁴

Összefoglalóan tehát megismételjük, hogy Batthyány Boldizsár apja és nagypapja örökségét példásan vitte tovább abban a tekintetben, hogy felelős főúrként a birtokain élő egyháziakat és világi értelmiségieket is támogatta. Hasonlóan a magyar arisztokrata családokhoz, ő is olyan udvartartást alakított ki, amely segített pótolni a magyar királyi udvar hiányát az országban. Külön figyelemre méltó az a tudatosság, ahogy a szomszédos országok protestáns üldözöttjeit befogadta, lehetőséget teremtve számukra még arra is, hogy kisebb írásaik megjelenjenek, vagy olyan könyvek, amelyekkel saját közösségeiket is szolgálni tudják. Tudatos volt abban is, hogy a birtokain élő délszláv lakosság művelődését is támogatta, segített kapcsolatokat ápolni a szomszédos területeken élőkkel.³⁵

Hivatkozott irodalom

ALLODIATORIUS Irma, *Beythe István (1532–1612) = Botanikai Közlemények*, 49(1961/62), 180–182.

Bewahrte Geistigkeit und Kulturerbe von drei Nationen, Die Historische Bibliothek des Fraziskanerklosters in Güssing, Aufsätze von Anton BRUCK, István MONOK, Edina ZVARA, Bp.–Güssing, MTAK, Franziskanerkloster, 2021.

BOBORY Dóra, *Qui me unice amabat. Egy fejezet a magyar botanika történetéből, Carolus Clusius és Batthyány Boldizsár = Iskolakultúra*, 14(2004), Nr. 10, 94–110.

BOBORY Dóra, *Batthyány Boldizsár és humanista köre, Erudíció, természettudomány és mecénatúra egy 16. századi főúr életében = Századok*, 139(2005), 923–944.

BOBORY Dóra, *The Sword and the Crucible: Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary*. Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholars Publishing, 2009.

BOBORY Dóra, *The Correspondence of Boldizsár Batthyány, The Everyday Life of an Early Modern Alchemist*, Bp., Kronosz, 2019.

BORSA Gedeon, *Johannes Manlius könyvkötői tevékenysége, Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1970–1971*, Bp., OSZK, 1972.

BORSA, Gedeon, *Der Drucker und Buchhändler Joannes Manlius im Dienste der Südslawen = Studia Slavica Hungarica*, 14(1979), 63–69.

BORSA Gedeon, *Johannes Manlius, a nyomdász és könyvkereskedő a délszlávok szolgálatában = BORSA Gedeon, Könyvtörténeti írások, I, A hazai nyomdászat 15–17. század*, Bp., OSZK, 1996 (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, Új sorozat, 6), 346–349.

³⁴ RMNy 516, 517, 552, 553, 554.

³⁵ A kutatást az NKFIH–OTKA 150973 számú pályázata támogatta.

- BORSA Gedeon, *Johannes Manlius könyvkötői tevékenysége* = BORSA Gedeon, *Könyvtörténeti írások, III, Az OSZK Évkönyveiben megjelent tanulmányok*, Bp., OSZK, 2000 (Az Országos Széchényi Könyvtár Kiadványai, Új Sorozat, 9), 99–113.
- DARÓCZY Zoltán, *Dóczyak és Nagylucseyek* = *Turul*, 55(1938), 82–83.
- DULAR, Anja, *Živeti od knjig, Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja*, Ljubljana, 2002.
- FABÓ András, *Beythe István életrajza*, Pest, Osterlamm Károly, 1866.
- Festschrift anlässlich der 400jährigen Wiederkehr der wissenschaftlichen Tätigkeit von Carolus Clusius (Charles de l'Escluse) im pannonischen Raum*, Eisenstadt, Amt der Burgenländischen Landesregierung, Landesarchiv, 1973 (Burgenländische Forschungen, Sonderheft, V).
- HORVÁTH János, *A reformáció jegyében, A Mohács utáni fél század magyar irodalomtörténete*, Bp., Akadémiai, 1953, ²1957.
- KECSKEMÉTI, Gábor, *Hungarian Connections of Nicodemus Frischlin = Camoenae Hungaricae*, 2(2005), 93–110.
- KECSKEMÉTI Gábor, „A böcsületre kihaladott ékes és mesterséges szóllás, írás” – *A magyarországi retorikai hagyomány a 16–17. század fordulóján*, Bp., Universitas, 2007 (Irodalomtudomány és Kritika).
- Kék vér, fekete tinta, Arisztokrata könyvgyűjtemények 1500–1700*, szerk. Monok István, Bp., OSZK, 2005.
- KOHNLE, Armin, *Der Drucker und Buchhändler Johannes Manlius als Förderer der Reformation in Krain und Ungarn = Primus Truber 1508–1586, Der slowenische Reformator und Württemberg*, hrsg. von Sönke Lorenz, Anton Schindling, Wilfried Setzler, Stuttgart, Kohlhammer Verlag, 2011, 217–226.
- KOLTAI, András, *Adam Batthyány und seine Bibliothek*, Eisenstadt, 2002 (Burgenländische Forschungen, Sonderband, XXIV) = *Bibliotheken in Güssing im 16. und 17. Jahrhundert*, hrsg. von István Monok, Péter Ötvös, Band I.
- KOLTAI András, *Batthyány Ádám, Egy magyar főúr és udvara a XVII. század közepén*, Győr, 2012 (A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, Feldolgozások, 14.).
- MAGYAR, Arnold, *Güssing, Ein Beitrag zur Kultur- und Religionsgeschichte des Südburgenlandes bis zur Gegenreformation*, Graz, Selbstverlag OFM, 1976.
- Mary of Hungary, The Queen and Her Court 1521–1531*, ed. by Orsolya Réthelyi, Beatrix F. Romhányi, Enikő Spekner, András Végh, Bp., 2005.
- Mátyás király öröksége, Késő reneszánsz művészet Magyarországon (16–17. század), Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában*, 2008. március 28.–július 27., szerk. Mikó Árpád, Verő Mária, munkatárs Ács Pál, Bp., MNG, 2008.
- MIKÓ Árpád, *Nagylucsei Orbán psalteriuma = Három kódex, Az Országos Széchényi Könyvtár millenniumi kiállítása – Three Manuscripts, The Millenary Exhibition of the National Széchényi Library*, szerk./ed by Karsay Orsolya, Földesi Ferenc, Bp., OSZK, Osiris, 2000, 121–139.
- MIKÓ Árpád, *A reneszánsz Magyarországon*. Bp., Corvina, 2009 (Stílusok, Korszakok).
- MONOK István, „Sum ex libris...” *A kéziratos bejegyzések szerepe a XVI. századi tudós könyvtárak rekonstrukciójában* = *Klió és a médiagalaxis, Tanulmányok a 70 éves*

- Buzinkay Géza tiszteletére, szerk. Martin József, Széchenyi Ágnes. Bp.–Eger, Corvina, EKF, 2011, 212–226.
- MONOK István, *A humanizmus és a protestantizmus áttűnései a Magyar Királyság és Erdély olvasmányműveltségében*, Bp.–Eger, Kossuth, EKE, 2020 (Kulturális Örökség).
- MONOK István, ÖTVÖS Péter, *Nem mindent mondtunk el, Beythe István egy Balázs Mihályt is érdeklő kolligátumáról = Balázs Mihály köszöntése*, szerk. Font Zsuzsa, Ötvös Péter, Szeged, SZTE BTK 2011 (*Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historiae Litterarum Hungaricarum*, XXX), 371–374.
- NEUMANN Tibor, C. TÓTH Norbert, PÁLOSFALVI Tamás, *Két évszázad a sztereotípiák fogásában, Helyzetkép a Jagelló-kor kutatásáról = Több mint egy csata: Mohács, Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*, szerk. Fodor Pál, Varga Szabolcs, közrem. Szóts Zoltán Oszkár, Bp., MTA BTK, 2019, 11–73.
- PAJKOSSY Györgyné, *Ellebodius és baráti körének könyvei az Egyetemi Könyvtárban = Magyar Könyvszemle*, 99(1983), 225–242.
- PÉTER Katalin, *Aranykor és romlás a szellemi műveltség állapotaiban = Történelmi Szemle*, 26(1984), 80–102.
- PÉTER Katalin, *Papok és nemesek, Magyar művelődéstörténeti tanulmányok a reformációval kezdődő másfél évszázadból*, Bp., 1995 (A Ráday Gyűjtemény Tanulmányai, 8).
- RÁCZ György, *A Batthyány család a középkorban = A Batthyányak évszázadai, Tudományos konferencia Körmenden 2005. október 27–29.*, szerk. Nagy Zoltán, Körmend–Szombathely, Körmend Város Önkormányzata, 2006, 27–36.
- RÉTHELYI Orsolya, *Főhercegnői udvarból királynéi udvarba, Habsburg Mária királynéi udvartartásának kezdetei = Századok*, 141(2007), 1193–1216.
- RMNy = *Régi Magyarországi Nyomtatványok (RMNy) – Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum, 1473–1600*, BORSA Gedeon, HERVAY Ferenc, HOLL Béla, KÁFER István, KELECSÉNYI Ákos munkája, Bp., Akadémiai, 1971.
- SOBOR Antal, *Hosszú háború*, regény, Bp., Magvető, 1980 (második, átdolgozott kiadása: Székesfehérvár, Alba Civitas Történeti Alapítvány, 2018).
- TERBE Erika, *Batthyány Ferencné Svetkovics Katalin levelei 1528–1575*, Bp., Magyar Nyelvtudományi Társaság, 2010 (Régi Magyar Levéltár, 3).
- ZVARA Edina, *A nyugat-dunántúli protestáns lelkészek könyvei a késő humanizmus korában*. Szeged–Bp., SZTE, HEH, 2013 (A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai – Bibliotheken im Karpatenbecken der frühen Neuzeit, IX).

Monok, István

István Beythe (1532–1612) a troqué Sopron contre Németújvár – Boldizsár Batthyány (†1590) en tant que mécène

La vie d'István Beythe a connu un véritable tournant lorsqu'il a quitté Sopron pour devenir prédicateur à la cour du comte de Németújvár et organisateur de l'école protestante. Le comte, Boldizsár Batthyány, perpétua de manière exemplaire l'héritage de ses ancêtres en soutenant, en seigneur responsable, les ecclésiastiques et les intellectuels laïques vivant sur ses terres. À l'instar des familles

aristocratiques hongroises, il a également créé une cour qui a contribué à compenser l'absence de la cour royale hongroise dans le pays. Il convient de noter tout particulièrement la bienveillance avec laquelle il accueillait les protestants persécutés des pays voisins (Stirie, Carinthie), leur donnant même la possibilité de publier leurs petits écrits ou des livres qui pouvaient servir leurs propres communautés. Il était également conscient de l'importance de soutenir l'éducation de la population slave du sud vivant sur ses terres et l'aidait à entretenir des relations avec les habitants des régions voisines.

Keywords: book history, Hungary, 16th century – court culture, Hungary, 16th century – cultural patronage, Hungary, 16th century – István Beythe (1632–1612) – Balthasar Batthyány (†1590).